

J. V. FOIX: SENSUALITAT I CONEIXEMENT ¹

L'empremta que J. V. Foix ha deixat en mi no és pas per les converses que ell i jo vàrem poder tenir, que malauradament van ser escassíssimes, sinó pel seu ideal de vida i epistemològic que es trasllueix en tota la seva obra. A Foix li agradava recordar-nos que ell preferia el viure a l'escriure.

En els mots que va escriure com a pròleg del que hauria de ser el seu darrer llibre, *100 pàgines triades per mi*, J. V. Foix fa referència una vegada més a dos aspectes de la seva poesia: el seu procés de creació i l'estat d'ànim o disposició del lector en llegir versos, «versos que m'havien semblat, en llur redacció, massa espontanis, els trobo segurs com una confirmació d'una idea o d'una imatge no prevista del tot. Un vers, com és sabut pels versificadors, empeny un altre vers que, a la vegada, amplia la visió, per dir-ho així, del *paisatge* inicial». És a dir, que el poema expressa o una idea o una imatge o ambdues coses i que l'escriptura d'un vers, a la vegada que concretitza, amplia, en ressonància, la visió del poema.

Quan el nostre poeta ens parla de la visió que se li obre en l'escriptura dels primers versos, no fa res més que dirigir-nos l'atenció cap a la font primera de tot artista i creador: la imaginació. Aquesta introdueix l'inesperat de manera multiforme. En el fet poètic, imaginar consisteix a representar-se, en imatges, les clarividències de la idea. Imaginar no és, doncs, crear ex nihilo, sinó transformar la paraula, que ocupa un lloc en el real, en una imatge eidètica. «Cal, doncs, en la pràctica de la nostra art, ens diu Foix, recordar que avancem lentament, voluntàriament obstinats a mestrear amb mitjans propis, sense excuses per a acusar d'altri. Els vents bufen quan i on volen, però la nostra voluntat, la nostra intenció o el nostre projecte poden salvar-nos del fracàs. Aquell qui té què dir no té cura ni dels censors a sou fix ni dels mercaders de noms. Si sou original, si inte-

1. Conferència pronunciada en homenatge al centenari del naixement de J.V. Foix. Novembre de 1993.

riorment sou un reeixit, un integrat, la ruta dels estels és a peu pla». «La poesia –ens recorda en un altre moment– no és pas l'útil immediat, ni la imitació de la natura, (...) ans bé l'exercici de la facultat de descobrir les relacions sobre les coses més llunyanes i, en el for del risc i de la jugada, establir sobiranes certeses».

Tot poeta treballa amb els ulls de la ment. És, doncs, necessari allunyar-se del moment que s'ha viscut per escriure sobre el que s'ha sentit, el que en queda i representa aquell moment de vida, és així que l'ull de la ment selecciona i crea on no n'hi havia. La poesia parla dels aspectes sensibles de la idea atorgant una dimensió insòlita als conceptes i a les experiències personals. En poesia imaginar és viure la idea. Aquesta se'ns apareix, als ulls de la ment, sense necessitat de cap suport d'imatge visual. Les paraules no signifiquen tant el que diuen sinó el que hom creu trobar-hi. Així, el poema no és l'explicació d'un fet, és la interpretació d'una realitat.

El poeta, ordenant l'objecte extern, es troba a si mateix i indaga contínuament el sentit de la condició humana. Es lliura al present, al seu present des d'una imaginació que, moltes vegades, el lector llegeix d'irreal. Pretén harmonitzar el real en l'ideal en una recerca incessant de la pròpia identitat. És per tant una poesia de pensament. Foix hi fa al·lusió quan diu «com ja sabeu, em vaga de nodrir-me amb lectures mentre intento de fixar el pensament propi –o que em sembla propi– que se m'origina i que la intel·ligència em corregeix».

Quan J. V. Foix s'anomena investigador en poesia, s'ho diu perquè construeix, des de la poesia, una epistemologia. És a dir, utilitza l'expressió poètica com a instrument metodològic per a explorar i comprendre el que ell anomena «les aparences de la realitat». Crec que no en va usar, precisament, el nom d'aparença. Vol diferenciar així, la realitat palpable, aquella que és ineludible per a qualsevol, de l'explicació que en fa el poeta. Per a Foix el real és sempre una aparença originada als ulls del poeta. «Es per la Ment que se m'obre Natura/ a l'ull golós; per ella em sé immortal/ puix que l'ordén, i ençà i enllà del mal,/ el temps és u i pel meu ordre dura.», escriu Foix en un dels sonets més explicatius de la seva filosofia. Al meu entendre,

això és el que Foix anomena El Real Poètic; en podríem dir teoria explicativa o també la seva manera de representar-se el món.

Evidentment l'acció del poeta no és l'activitat, sinó la reflexió per a captar l'essència de les coses. L'acció del poeta és mental i per tant de pensament. Es diria, doncs, que sempre la poesia pot esdevenir mètode de coneixença. El que interessa al poeta no és l'expressió d'un sentiment o la descripció d'un fet; ans al contrari, vol explorar-ne el seu contingut tot modificant la situació i descobrir noves realitats.

La realitat és canviant perquè la vida a cada instant la modifica i en fa matèria de poesia. El que conta el poeta és la plenitud de la vida, sia aquesta en circumstàncies dolorosa o joiiosa. Escriure poesia és investigar en una estètica on el mot s'inscriu com punta d'iceberg, el qual permet captar dimensions insòlites allà on fins ara les distàncies ofuscaven la llum.

El poeta, com qualsevol investigador, assaja, amb audàcia i sense defallències, l'equivalència entre la vida interior i la vida exterior i ens ho mostra com una via de comprensió, no importa amb quin estil, ritme o rima ens ho transcrigui, el que és vital és l'ús del mot com a pòrtic d'albes o clarors nocturnes.

El poeta en el decurs de resoldre les desavinences entre ell i el seu jo per a construir-ne la pròpia identitat, ordena, en l'expressió poètica, la realitat que més s'escau d'acord amb els seus principis estètics, filosòfics o ètics. Amb tensió mental crea climes diferents per a fer evidents idees i pensaments i aprehendre nous sentits de la realitat. Per a Foix, «el poeta sap del mot i els mons secrets que potencialment conté». La comprensió que, en el vers, ens dóna el poeta és el resultat d'un procés d'aprehensió de les relacions entre les coses i ell, de com ho viu en el seu món intern.

Els límits del poeta són els límits temporals i espacials de la cultura. Res del que li és donat li és intemporal, i tot, a la vegada, té un deix de transcendència que fa explicativa la naturalesa humana. El poeta, en el comprendre de la raó, fa de la vida una coneixença lògica i emotiva. Ordenar, a l'ull golós, la Natura, com diu Foix, és des-

cobrir el real poètic i dotar-lo de la permanència i vigència necessària per a explicar els fets, els anhels, odis i circumstàncies de la naturalesa humana.

En l'exploració del món, en la dissort o la bellesa, el poeta ens dóna inquietud quan ho orquestra en el poema. El símbol, dins el poema, neix perquè l'autor descontextualitza el mot manllevant-lo de la realitat en la qual està inscrit, per usar-lo en mons insòlits. Qualsevol objecte pot esdevenir símbol, a condició de crear-li un context, d'ús poemàtic i suggeridor d'emocions, de despertar a l'altre la sorpresa i l'inesperat d'un nou significat. Aquest, a vegades, és tan sols intuït, però suficient per a palesar aspectes recòndits de l'existència. El símbol poètic ha de ser translúcid, ha d'inquietar l'esperit per poder albirar un altre món bo i transformant la realitat sensorial en una altra realitat. Anomenar l'objecte és desposseir-lo del seu misteri, a ell s'hi ha d'arribar a poc a poc. La funció del símbol és suggerir, indirectament, l'objecte a la llum del lector, que hi pugui arribar per aproximacions personals. El símbol crea imatges o atmosferes carregades d'un silenci de significat real. Amb tot, en poesia, el símbol ha de permetre diverses interpretacions. Crec que l'obra d'art és la que permet la coexistència de diverses hipòtesis o suggerències.

No és imprescindible per a l'autor partir, per escriure, de les seves emocions; cal, no obstant, ser capaç de despertar-les en el lector. Si dic això és perquè, en l'escriptura del poema, el poeta viu i crea l'experiència que hi conta. No és simplement un cronista de la seva vida, ans d'una existència a compartir amb l'altre. Li és per tant imprescindible establir una diferència entre l'experiència que genera l'escriptura d'un poema i aquella experiència viscuda realment. Les llàgrimes que ploren els ulls del poeta ocupen un lloc sempre personal i intransferible; no gensmenys, el poeta ens parla, no de les llàgrimes dels seus ulls, sinó del plor no importa quins ulls l'hagin plorat. Aquesta distància permet la creació de la paraula en símbol i el seu contingut en realitat a compartir amb altres.

Crec que escriure poesia suposa alliberar la paraula del seu significat, de tota preocupació lingüística i poder viure i comprendre la

imatge en ella apareguda quan ve a ocupar un lloc en el poema. L'experiència viscuda és sempre un real efímer, cal doncs reviuere'l imaginativament. Crear una nova experiència. En aquest sentit el pintor Rothko afirma que un quadre no és la imatge d'una experiència, és una experiència. Tota poètica desvincula els fets de la seva naturalesa transformant la realitat en valors-imatges per als altres, possibilitant que el lector constitueixi la seva poètica. La paraula esdevé el punt d'inflexió entre la imatge i la idea. En el procés de creació del símbol la imatge no és la traducció figural de la idea. Aquesta només és suggerida per aproximació emocional. L'expressió sempre sobrepassa el pensament. Així el lector podrà, en rebre la proposta poètica, començar un procés d'imaginació i fer-se el seu real poètic. El símbol poètic, deslligat per naturalesa de tota visualitat, viu enllà de les servituds primeres de la significació, es configura en un relleu per expressar la realitat de l'esperit de l'autor.

En l'acte creador de la poesia convé deslliurar-se al màxim del passat. Aquest n'és l'excusa però no el motiu d'escriure. El poeta cerca, en les pregoneses de la vida, el misteri de l'existència. Precisament és en els aspectes nous que, per inconeguts, per no estar dosificats per la cultura, pot albirar altres existències i fer-nos-en partícips. Foix ens ho apunta quan diu que «no hi ha antítesi entre acció i pensament en els poetes. Els poetes com els altres es realitzen en llur medi propi. El poeta retroba, per mitjà dels símbols nous, el que és permanent» i ho fa comprensible a tothom.

Aquest fer, que parteix sempre del real més immediat, pretén invocar una realitat que ultrapassi la pròpia proximitat i abasti altres paisatges. Això és cert només per aquells que entenen la poesia com un mitjà de coneixement i activitat del pensament. Aquesta exigència s'adiu amb l'estètica que cada poeta invoca. «La poesia –explica Foix– té, ara per ara, un fi descaradament únic: ha vençut el seu localisme, la seva llunàtica superstició, el rústec floralisme, per esdevenir una ètica –no pas l'ètica–, una filosofia –no pas la filosofia–, una afirmació independent com a instrument de coneixença». Diré, doncs, que la poesia esdevé mètode d'investigació quan el poeta,

servint-se dels mots, transforma els elements de la realitat objectiva en símbols i explora i ens descobreix un nou real.

En escriure el poeta crea un espai i un temps, que si bé esdevenen dilatats en el seu significat són unitat en el poema. Prova de posar-hi la pròpia visió i mostrar i fer-nos còmplices de la seva idea.

El real poètic és la perspectiva interna en què se situa el poeta i que assaja d'expressar perquè hom la pugui compartir. La formació del real poètic equivaldria al descobriment d'una teoria si ambdós tenen la finalitat de ser models explicatius del real tangible. El llenguatge propi de cada poeta i artista són les formes externes i simbòliques que pren el seu real poètic en ser expressat. També, en tota teoria científica, trobem un desglossament conceptual sense el qual la teoria roman obscura a l'interior del seu autor. En el seu transitar per la poesia, tot autor cerca les aparences sensibles de les coses i recerca, amb infatigable insistència, aspectes inefables de l'existència. El seu propòsit, en parlar-ne, és fer descobrir en la consciència dels altres les seves troballes.

Al llarg de la seva vida, J. V. Foix explicita en diversos textos, articles i entrevistes, i en la mateixa poesia, una teoria de la vida, de la funció del poeta i de la poesia. Per a Foix el poeta «quan experimenta, s'aventura o conquista, no és pas a la boira de les pistes, al fluir de les dreces o a la nostàlgia dels carrerons, ans a la selva de llum de la realitat exterior». Hi ha, doncs, «un sol missatge: el del poeta que expressa, amb mitjans propis que són els de la seva època, allò que verament és». Aquest principi de transcendència és el que guia J. V. Foix en la recerca d'una singular identitat.

Crec que el sentit de la vida és que cada u trobi allò que li és propi. La poesia és un mitjà d'exploració i de coneixement per a confeccionar amb els anys personalitats autònomes. En la recerca metafísica i epistemològica que proposa Foix, el poema esdevé una proposta per a descobrir l'Inconegut. En la construcció de realitats pròpies la natura queda alliberada del pes que les convencions socials li han atorgat, «us descobriré, anuncia Foix, més enllà de la muralla i de la frontera, l'ombra de l'Etern i el joc de flames que la nodreix».

El procés de transformació a què es veu sotmesa constantment la realitat amb la finalitat d'extreure'n el seu secret, crea, en la ment del poeta, mons que la ultrapassen i que defineixen el possible com una oportunitat per ordenar les circumstàncies del viure. Es tracta d'un procés d'elaboració on el possible s'aproxima tant al real que n'acaba formant part. El possible és sempre la consecució d'un resultat que ha produït una obertura. El que defineix una epistemologia innovadora és el fet de proposar l'existència d'allò que encara no és. D'imaginar-lo com una possibilitat realitzable.

L'obertura no té fronteres, els seus límits són els de la il·lusió. Tota realitat viscuda genera un real a comprendre; la llum xipolleja sempre dedins les aigües mareses. Imaginar és inventar possibles si d'ells en concretem formes de vida. El procediment del poeta és promoure la novetat allà on el clos hi senyoreja; té necessitat de situar-se al llindar de la realitat establerta des d'on el nou és quasi real.

«El real, doncs, què és?», es pregunta J. V. Foix. L'intent de comprensió del sentit de l'univers porta el poeta a un procés de representació mental on l'Inconegut i el Concret s'harmonitzen en una nova estètica. Aquesta recerca s'inscriu en una epistemologia on la reflexió simbòlica del poeta és el motor de comprensió i transformació de l'Existent i la formulació de nous camins per al viure. Escriure un poema significa reconstruir simbòlicament, és a dir, conèixer. Parlar de la vida és entendre-la per a l'altre, on tu i jo ens hi reconeixem en el símbol que ens expressa.

És en el decurs de definir-se a si mateix que el poeta pot proposar un coneixement diferent de la realitat. Compondre semblances imaginades és l'instrument que té la poesia per a incidir sobre la natura i canviar-ne la seva faç. La creació de noves realitats permet modificar allò que ja o s'adiu per més temps. Així és com la natura potencia el poeta a imaginar-la novament. Dins una formulació estètica del senzill, la complexitat del món pot ser la cosa més planera. Fet que, crec, no altera la dimensió profunda de la vida. Així com el concret no és superficial, el senzill no és banal, si d'ell en fem principi de comprensió.

De la vida el que en coneixem no és la realitat, sinó la visió que d'ella en tenim, aquella que es presenta als ulls de qui la contempla. En l'epistemologia de Foix hi ha un esforç per a reduir al màxim les diferències entre el món interior i l'exterior. Per a ell només hi ha un sol món: aquell que el poeta és capaç de crear, no hi ha més veritat que aquella que, un cop expressada, tothom s'hi pot reconèixer.

Les coses reals no existeixen fora del qui les pensa, elles no són res més que l'aparent del qui les ha pensat. La persona, de la realitat, només en coneix aquells aspectes que ha transformat en idees i pensaments, la resta és misteri per a comprendre. En el diàleg que fa la persona amb les seves idees, la conseqüència més immediata és el no establiment de barreres infranquejables entre el jo i l'objecte. Fet que comporta viure en la subjectivitat i fer de la il·lusió el camí de construcció de pensament i de desigs més reals i col·lectius. Per tot això és necessari creure en una existència tan irreal com real, tan fantàstica com concreta, tan sensible com segura, però, sobretot, tan viscuda com desitjada de ser viscuda.

Per acabar us diré que J. V. Foix m'ha facilitat el trobar-me com a poeta. D'ell he après que l'especulació ben feta obre camins a la comprensió i que l'harmonia és enllà dels contraris. Ells s'emmarquen dins un procés que els fa solidaris i complementaris ensems. No sé si mai podré copsar el sentit profund de la vida que ens proposa el poeta J. V. Foix, però el que si us puc dir és que dels seus versos n'han sortit les propostes més agosarades i innovadores d'una altra vida.

JOAN FORTUNY
novembre de 1993